

SAKSBEHANDLER
Hanne Merete R. Moldung
Hege Sejnæs Eilertsen

VÅR DATO
22.04.2021

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
20/09600-148

DERES REF.

DERES DATO

Stavanger kirkelige fellestråd
Postboks 201
4001 STAVANGER

Innvilget søknad om dispensasjon for gjenfylling av krypkjeller med tyngre masser, Stavanger domkirke, Stavanger kommune, Rogaland fylke

Vi viser til søknad om dispensasjon fra kulturminneloven § 8, første ledd, for gjenfylling av krypkjelleren i Stavanger domkirke med bruk av tyngre masser, datert 19.4.2021, og til vedlegg til søknaden, Multiconsult Norge AS sitt notat nr. 10220230-01-RIG-NOT-003 datert 19.4.2021. Vi viser også til vårt brev datert 18.1.2021 med omgjøringsvedtak og vedtak datert 19.5.2020 som gjelder etablering av nytt gulv og nytt oppvarmingssystem i Stavanger domkirke.

Omsøkt tiltak/tilleggssøknad

Søknaden innebærer en endring av den opprinnelige søknaden i forhold til type gjenfyllingsmasse i områder i krypkjelleren der det er behov for bygningsstabiliserende, tyngre masser.

Arkitektkontoret Schjelderup & Gram søker på vegne av Stavanger kirkelige fellestråd.

Lovhjemmel og myndighet

Det omsøkte tiltaket berører automatisk fredet bygrunn fra middelalderen, kulturminne-ID 88461, Middelalderbyen Stavanger, Stavanger domkirke kirkested, kulturminne-ID 85552 og Stavanger domkirke, kulturminne-ID 85552-1, fredet i medhold av lov 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven) § 4 første ledd. I henhold til kulturminneloven § 3 første ledd er inngrep i automatisk fredete kulturminner forbudt med mindre det foreligger tillatelse etter kulturminneloven § 8. Riksantikvaren er rette myndighet til å gi slik tillatelse, jf. tidligere forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven § 1 nr. 1.

Fra 1. januar 2020 er det Rogaland fylkeskommune som er dispensasjonsmyndighet etter kulturminneloven § 8 jf. ny forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven. Riksantikvaren har fortsatt myndighet etter kulturminneloven i saker som gjelder automatisk fredete kirker. Etter en skjønnsmessig vurdering, har vi kommet fram til at vi fullfører saksbehandlingen og fatter vedtak for tildekking av kulturlag i krypkjelleren og etablering av nytt oppvarmingssystem og inneklimatiltak. Begrunnelsen er at det har vært en lengre prosess i denne saken, og den opprinnelige søknaden kom inn til Riksantikvaren i 2019. På samme bakgrunn fatter Riksantikvaren vedtak for endringen av gjenfyllingsmasser.

Vedtak

Med hjemmel i kulturminneloven § 8, første ledd fatter Riksantikvaren følgende vedtak (gjengitt i kursiv):

I forbindelse med bruk av mineralske masser, tunge masser for gjenfylling av krypkjelleren, Stavanger domkirke, Stavanger kommune, gis det med dette tillatelse til tildekking av, automatisk fredet kulturminne kulturminne-ID 85552-1 Stavanger domkirke, kulturminne-ID 88461 Stavanger middelalderby og kulturminne-ID 85552 Stavanger domkirke kirkested.

Vilkår 1: Tillatelsen gjelder bare det omsøkte tiltaket og bortfaller dersom tiltaket ikke er iverksatt innen 1 år fra dette brevet er mottatt.

Vilkår 2: Vedtaket innebærer at krypkjelleren fylles med mineralske, tyngre masser der det er bæreevnemessig behov, etter anvisning fra geoteknisk kompetanse. Tillatelsen gis på samme vilkår som i dispensasjonsvedtaket datert 19.5.2020 og vilkåret om at NIKU skal gjennomføre en arkeologisk granskning, jf. omgjøringsvedtaket datert 18.1.2021. Tiltaket skal gjennomføres med føringer fra geoteknisk kompetanse.

Bakgrunn for saken

I forbindelse med restaureringen og istandsetting av Stavanger domkirke til 900-års jubileet i 2025, og etablering av nytt varmesystem, har Riksantikvaren gitt tillatelse til gjenfylling av krypkjelleren under skip og sideskip i kirken og tildekking av arkeologiske kulturlag på vilkår om en begrenset arkeologisk undersøkelse i tre av krypkjellerens 18 kamre. Undersøkelsene utføres med føringer fra geotekniker undervegs i utgravningsarbeidet, og er avhengig av avdekking av fundamenteringsdybden til søyler og yttervegg ved de aktuelle utgravningsfeltene.

I forbindelse med utgravningene har det blitt registrert at fundamentene i den sørøstre delen av skipet, ved kammer D7, står på faste siltige, sandige masser og er direkte fundamentert på terrengnivå. Opprinnelig hadde skipet hellelagt jordgulv. Dette ble trinnvis utgravd og erstattet med steinmurer, trebjelker og furugulv ved restaureringen på 1860-tallet. Gravearbeidet som ble utført i forbindelse med restaureringen på 1860-tallet har svekket bæreevnen til fundamentene i kirkebygget. Steinmurene som ble etablert i forbindelse med restaureringen kan ha hatt flere funksjoner. Det tidligere tregulvet lå på bjelkelag som var fundamentert på murene. Ifølge Multiconsults notat datert 19.4.2021 antas den omfattende oppmuringen rundt søylefundamentene og langs fundamentene på sideskipene å ha blitt utført for å støtte opp de fundamentene som ble undergravd på 1860-tallet. Samtidig antas de å støtte opp løsmassene for øvrig. Videre kan murer mellom søylefundamentene ha blitt satt opp med hensikt å avstive fundamentene for, til en viss grad, å kompensere for den manglende sidestøtten som utgravingen den gang medførte.

Det opprinnelige gulvet var et hellelagt jordgulv, og fundamentene lå dypere enn gulvet. Ifølge Multiconsults notat datert 19.4.2021 ga en slik fundamentering beregningsmessig større bæreevne enn når fundamentene er undergravd, slik situasjonen stedvis synes å være nå.

Videre viser bæreevneberegninger i Multiconsults notat 10220230-01-RIG-NOT-002-00 datert 15.12.2020 at bæreevnen til fundamentene er på et minimum, og mot midtskipet er bæreevnen betydelig svekket pga. at midtgangen er gravd dypere enn underkant av murer ved fundamentene.

Det omsøkte tiltaket

Riksantikvaren har gitt tillatelse til at det benyttes lette masser av Glasopor til gjenfylling av krypkjelleren før etablering av nytt gulv i Stavanger domkirke. På bakgrunn av at det er avdekket at bæreevnen til fundamentene er lavere enn antatt, og at Glasopor ikke vil bidra med noen vesentlig bedring av bæreevnen for fundamentene, søkes det om tillatelse til å bruke mineralske, tunge masser til gjenfylling i områder med bæreevнемessige behov. Det søkes om at alle områder i krypkjelleren som tidligere er gravd ned til nivåer lavere enn underkant av fundamentene fylles tilbake ved utlegging av masser med gradering 8-16 mm, eller bærelagsmasser, dvs. velgradert sand/grus som legges i lag på ca. 20 cm og komprimeres med vibroplate. Mot tilstøtende masser benyttes det fiberduk, over og under. Intakte kulturlag dekkes med ikke-marin leire. De arkeologiske undersøkelsene kan utføres lokalt, i begrensede arealer, når oppfyllingen i tilstøtende områder er utført og med føringer fra geoteknisk kompetanse.

Bæreevnemessig vil det være en fordel om det også over fundamentnivå fylles med tilsvarende mineralske masser til et nivå som totalt sett (inkludert tyngde av betong, tregulv og lette masser) vil belaste grunnen med tilsvarende tyngde som da kirken ble bygget. Dette gjelder især i midtskipet hvor det er størst avstand mellom søylene og gravearbeidet på 1860-tallet totalt sett har vært størst, jf. Multiconsults notat datert 19.4.2021.

Videre planlegges det å la murene rundt fundamentene bli liggende med minst mulig forstyrrelser. Kun i utvalgte punkter vil murene delvis bli tatt ned for å sjekke bredde og dybde på enkelte fundamenter. Murene blir så reetablert.

For å støtte opp fundamentene som ble undergravd på 1860-tallet og for å bidra til en generell avstiving, er det planlagt å reetablere murene langs fundamentene på sideskipene og mellom søylefundamentene. Formålet med reetableringen av murene er å kompensere for den manglende sidestøtten som gravearbeidet på 1860-tallet medførte.

Begrunnelse for vedtaket

Kulturminneforvaltningen skal verne om kulturminner som ikke-fornybare ressurser og arbeide for at kulturminneverdiene blir best mulig ivarett og nyttiggjort i et samfunn i endring. Tillatelse kan gis etter en konkret vurdering av de kulturminnefaglige verdiene, veid opp mot private og samfunnsmessige hensyn.

I forbindelse med Riksantikvarens behandling av søknaden om gjenfylling av krypkjelleren i Stavanger domkirke ble det lagt vekt på at gjenfyllingsmassen skulle være så lett som mulig, og at den ikke skulle medføre fare for skade på de arkeologiske kulturlagene i krypkjelleren. På bakgrunn av dette ble Glasopor valgt som gjenfyllingsmasse. I dette tilleggsvedtaket er det lagt vekt på at det i forbindelse med restaureringen og istandsettingen Stavanger domkirke er avdekket at bæreevnen til fundamentene er lavere enn antatt, og at det er behov for å bruke tyngre masser for gjenfylling av krypkjelleren for å sikre kirkebyggets stabilitet. Riksantikvaren støtter også forslaget om å reetablere murene langs fundamentene på sideskipene og mellom søylefundamentene for å støtte opp de fundamentene som ble undergravd på 1860-tallet og støtte opp løsmassene i krypkjelleren for øvrig, samt bidra til en avstiving mellom fundamentene. Vurderingen av hvilke områder i krypkjelleren hvor det er behov for gjenfylling med mineralske, tunge masser, og hvor reetablering av murene er hensiktsmessig, gjøres av tiltakshaver i samråd med geoteknisk kompetanse.

De sikkerhetsmessige forholdene, for både personell og kirke, har hatt stor oppmerksomhet i alle de vurderinger som er gjort i denne saken. Riksantikvaren vurderer nå at søknaden om bruk av tyngre gjenfyllingsmasser vil bidra til å sikre kirkebygget mot framtidige skader, ettersom det er avdekket grunne fundamenteringsdybder i kirkebygget. Riksantikvaren vurderer videre at bevaringsforholdene for de gjenværende arkeologiske kulturlag i krypkjelleren ivaretas ved at de tildekkes med ikke-marin leire før gjenfyllingen. Vi vektlegger også at gjenfylling med tyngre masser enn de vi har akseptert tidligere i prosessen, ikke medfører større vekt på kulturlagene enn det opprinnelige jordlaget som dekket kulturlagene og ble fjernet på slutten av 1800-tallet.

På bakgrunn av framdriften av det pågående arkeologiske arbeidet og restaureringsarbeidet er det behov for en rask behandling av søknaden om endring av gjenfyllingsmasse. Riksantikvaren har vært i kontakt med NIKU som støtter at Riksantikvaren gir tillatelse til bruk av tyngre gjenfyllingsmasser for å sikre kirkebyggets stabilitet.

Oppmuringen og gjenfyllingen med mineralske, tunge masser er planlagt å bidra til fysisk å avgrense hvert kammer som skal undersøkes arkeologisk og opprette et mothold mot fyllmassene. Riksantikvaren påpeker at målet fortsatt er å gjennomføre de planlagte arkeologiske undersøkelsene i de kamrene som er prioritert fra NIKU og Arkeologisk museum, og stilt som vilkår i Riksantikvarens vedtak datert 19.5.2020, men uten at dette går på bekostning av byggets stabilitet.

Riksantikvaren legger til grunn at endringen av type gjenfyllingsmasse ikke innebærer endring av tiltak forbundet med istandsettingen og etablering av nytt gulv og nytt oppvarmingssystem for øvrig, og at vilkår i vedtak datert 19.5.2020 og vedtak datert 18.1.2021 med omgjøringsvedtak blir ivaretatt. Riksantikvaren har derfor ikke funnet at den omsøkte endringen krever et omgjøringsvedtak og fatter dermed et tilleggsvetakt.

Klagerett

Dere har rett til å klage på vedtaket, jf. forvaltningsloven § 28 og kulturminneloven § 8 første ledd. Fristen for å klage på dette vedtaket er 6 uker fra du har mottatt dette brevet. Klagen stiles til Klima- og miljødepartementet som er klageinstans, men sendes til oss, gjerne på e-post til postmottak@ra.no. Hvis vi ikke tar klagen til følge, sender vi den til departementet som avgjør saken med endelig virkning.

Har du spørsmål?

Har du spørsmål kan du kontakte saksbehandler Hanne Merete R. Moldung, 98 20 27 97, hrm@ra.no.

Vennlig hilsen

Elisabeth Dahle
avdelingsdirektør

Isa Trøim
seksjonssjef

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Kopi til: Stavanger kommune, Postboks 8001, 4068 STAVANGER/ NIKU Oslo - Norsk institutt for kulturminneforskning - Hovedkontor, Pb 736 Sentrum, 0105 OSLO/ Stavanger biskop, Lagårdsveien 44, 4010 STAVANGER/ Rogaland fylkeskommune, Postboks 130 sentrum, 4001 STAVANGER/ Arkitektkontoret Schjelderup & Gram AS, Valberget 11, 4006 STAVANGER/ Arkeologisk Museum - Universitetet i Stavanger, Peder Klows gate 30 A, 4036 STAVANGER